

Tabulka 2: Vývoj zahraničního obchodu ČR v roce 2009
(v mld. Kč)

Ukazatel	leden		únor		březen		duben		květen		červen	
	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)
Vývoz	160,3	75,0	167,0	76,8	194,9	91,1	175,8	78,1	165,4	78,9	186,2	84,9
Dovoz	156,4	77,4	157,7	76,8	173,9	85,1	162,4	74,2	153,7	76,9	165,9	80,7
Obrat	316,7	76,2	324,7	76,8	368,7	88,2	338,3	76,2	319,1	77,9	352,1	82,9
Bilance ¹⁾	3,9	-7,9	9,3	-2,9	21,0	+11,3	13,5	+7,0	11,8	+1,7	20,3	+6,5

červenec	srpen		září		říjen		listopad		prosincec		I.-XII. celkem	
	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)	Hodn.	Index (08=100)
171,2	82,9	158,9	91,5	194,8	87,3	195,8	89,6	196,2	164,8	104,8	2 131,3	86,2
159,8	80,0	149,5	86,8	177,9	83,6	179,5	80,2	180,7	162,0	97,4	1 979,3	82,3
331,1	81,5	308,4	89,2	372,6	85,5	375,4	84,8	376,9	326,8	101,0	4 110,7	84,2
11,4	+4,8	9,4	+7,9	16,9	+6,4	16,3	+21,5	15,5	+16,6	+11,8	152,0	+84,8

¹ Místo meziročního indexu absolutní rozdíl velikosti salda obchodní bilance oproti stejnému období roku 2008 (v mld. Kč).

Pramen: ČSÚ: Statistika zahraničního obchodu podle celních statistik, tj. statistická hodnota podle přepočtu FOB/CIF. On-line: (apl.czso.cz/pl/stazo/STAZO). Údaje staženy 9. 3. 2010.

Kapitola 18

Lidskoprávní rozměr české zahraniční politiky

Veronika Bílková

Rok 2009 měl být pro českou lidskoprávní zahraniční politiku mimořádným rokem. Předsednictví v Radě EU v první polovině roku chtěla ČR využít k posílení důrazu kladeného na ochranu lidských práv a šíření demokracie a k prosazení svých lidskoprávních priorit na celoevropské úrovni. Zahlcenost jinou agendou, nutnost hledat unijní kompromisy i kumulace vnitropolitických problémů způsobily, že se jí to nakonec podařilo jen částečně. Po pádu vlády M. Topolánka a vytvoření vlády úřednické pak nastalo období jakéhosi očekávání, které trvalo až do konce roku. Politické změny ovšem nebránily tomu, aby ČR plnila standardní úkoly, jež v lidskoprávní oblasti vyvstávají.

LIDSKOPRÁVNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Svá hlavní programová východiska zdědila česká lidskoprávní zahraniční politika z minulých let. Byly jimi *Koncepce transformační spolupráce* (2005), dva interní dokumenty MZV, nazvané *Tematické priority zahraniční politiky ČR v oblasti lidských práv* (2007) a *Manuál pro MZV ČR: Lidská práva* (2007) a nepsané zvyklosti. V první polovině roku k nim přistoupily dokumenty připravené pro české předsednictví v Radě EU, zejména *Sektorové priority předsednictví České republiky v Radě EU v první polovině roku 2009*,¹ *18-měsíční program Rady*² a *Pracovní program českého předsednictví*.³

Posledně zmíněný dokument obsahuje podrobný výčet jednotlivých priorit českého předsednictví. Patří mezi ně i lidská práva a transformační politika, které jsou řazeny do kapitoly Vnější vztahy. Program na úvod prohlašuje, že „s ohledem na

vlastní zkušenost s přechodem k demokracii a s vědomím důležitosti transformační pomoci bude předsednictví usilovat o to, aby se politika EU v této oblasti více zakládala na skutečných potřebách daných zemí“.⁴ Dále slibuje, že se ČR během předsednictví zaměří na „zvýšení konzistentnosti a čitelnosti působení EU, konkrétně posílením provázanosti existujících mechanismů a nástrojů EU“.⁵ Hlavní pozornost má být věnována podpoře obránců lidských práv, zlepšení spolupráce s nevládním sektorem a zefektivnění relevantních finančních nástrojů EU, včetně revize nástroje EIDHR (finanční nástroj pro lidská práva a demokracii).

Oproti předchozímu roku se rok 2009 vyznačoval absencí větší politické debaty k problematice lidských práv a transformační politiky. Důvody zřejmě spočívají v zaměření na řádný výkon předsednictví v Radě EU, dominanci jiných věcných témat (např. proměna vztahu k USA po nástupu prezidenta Obamy) a nakupení vážných vnitropolitických problémů (pád vlády, zrušení předčasných parlamentních voleb aj.), které témata zahraniční politiky dočasně odsunuly do pozadí. Svou roli jistě sehrálo také to, že kromě Durbanské revizní konference nedošlo během roku k událostem, které by přesahovaly rámec běžné agendy a nutily ČR k zaujetí jasného postoje.

LIDSKOPRÁVNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRAŇIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

V první polovině roku dominovaly české lidskoprávní zahraniční politice úkoly, jež vyplývaly z předsednické role v Radě EU. Kromě toho ČR realizovala své standardní aktivity, mezi něž se řadí dohled nad plněním závazků vyplývajících z lidskoprávních mezinárodních smluv, angažovanost v mezinárodních orgánech na ochranu lidských práv, prosazování tematických a teritoriálních priorit a provádění projektů transformační spolupráce.

České předsednictví v Radě EU a lidská práva

Lidská práva a transformační politika patřily mezi deklarované priority českého předsednictví. ČR se této prioritě snažila dostát např. tím, že na různých fórech, nejčastěji v Radě Evropy a v OBSE, a v samostatných prohlášeních kritizovala jménem EU zásahy do lidských práv a demokratických procedur spáchané v jiných částech světa. Předmětem výhrad se stávaly Ruská federace, Írán, Čína, země Střední Asie a USA, a to nejčastěji kvůli výkonu trestu smrti, mučení, násilí proti obráncům lidských práv nebo porušování svobody projevu a svobody náboženství.⁶

Kromě kritiky jiných předkládala ČR také *pozitivní iniciativy*. Například v rámci diskusí Valného shromáždění OSN o ochraně civilistů za ozbrojených konfliktů se ČR snažila o zviditelnění konceptů lidské bezpečnosti a odpovědnosti za ochranu. V průběhu prvních šesti měsíců roku 2009 byla také dokončena revize a aktualizace osmi souborů pokynů pro výkon politiky v oblasti lidských práv, které byly následně znovu publikovány. ČR se podařilo prosadit posílení důrazu na ochranu obránců lidských práv, boj proti trestu smrti a iniciativy týkající se násilí na ženách. Zajímavý je v tomto kontextu projekt *Shelter City* (Město–útočiště), jenž směřuje k vytvoření

volné sítě evropských měst a regionů, jež by poskytovaly dočasné útočiště obráncům lidských práv, kteří jsou ve své zemi vystaveni pronásledování. ČR projekt podporovala a předsednické funkce v Radě EU využila k tomu, aby o něm otevřela diskusi na celounijní úrovni.

Na jaře 2009 uspořádala ČR ve spolupráci s nevládním sektorem konferenci nazvanou *Budování konsenzu o unijní politice podpory demokracie*. Akce se konala 9.–10. března v Praze, zahajovali ji bývalý prezident ČR Václav Havel a ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg a účast přijala řada politiků i zástupců NGO z mnoha států EU. Přítomní se shodli na tom, že by měl být v EU formulován tzv. *Konsenzus o demokracii*, který by vyjadřoval cíle a priority Unie v oblasti transformační politiky. Iniciativa vzbudila pozitivní ohlas a na podzim roku 2009 vedla Radu EU k přijetí předběžných závěrů k tématu. Lidskoprávní dimenzi měly i další akce pořádané českým předsednictvím, např. *Evropská konference o důstojnosti a ohroženosti starších lidí* (Praha, 25.–26. 5.) a *Konference k osudu majetku obětí holocaustu* (Praha, 26.–30. 6.).

Hlavními zahraničněpolitickými událostmi s lidskoprávní dimenzí se v první polovině roku 2009 staly diskuse o uzavření americké základny Guantánamo, formování postoje ke stavu dodržování lidských práv třetími státy, hlavně Čínou a Izraelem, a *Světová revizní konference OSN proti rasismu* (Durban-II). Plán na uzavření *Guantánama* ohlásil americký prezident Barack Obama počátkem roku 2009. ČR ho jménem EU uvítala,⁷ detaily pak byly probírány během návštěvy zástupců EU, včetně ministra vnitra Ivana Langer, v USA v březnu 2009⁸ a na neformálním summitu EU–USA v Praze 5. dubna ČR zde vystupovala jako zprostředkovatel, který se snažil sblížit názory obou stran a dosáhnout dohody. Jednání vyústila v přijetí společné deklarace, ve které USA potvrdily své odhodlání základnu uzavřít a EU se zavázala umožnit členským státům přijmout na své území bývalé zajatce. Většina těchto států včetně ČR dala nicméně najevo, že zajatce nejspíše nepřijme.

Součástí předsednické funkce je i vedení lidskoprávního dialogu a vkládání lidskoprávních klauzulí do prohlášení týkajících se třetích zemí. Během prvních šesti měsíců roku 2009 se nekontroverznějšími stala jednání s Čínou a s Izraelem. Dále probíhala jednání např. s Ruskem a nově byl zahájen lidskoprávní dialog s Běloruskem či s Gruzii. Lidskoprávní dialog EU s Čínou probíhá již od roku 1995, setkání obou stran v Praze, které se konalo 14. května, bylo tak již osmnácté v řadě. EU se během setkání soustředila na svobodu projevu, ochranu obhájců lidských práv a mučení, Čína naopak upozorňovala na problém rostoucího rasismu a rasové diskriminace v EU. Obě strany se dohodly na budoucí spolupráci mj. v oblasti ochrany zdraví a ochrany práv zdravotně postižených. Ačkoli dialog se podle oficiálních zpráv odehrál „v otevřené atmosféře“, jeho závěry vzbudily výhrady. Například česká pobočka Amnesty International uvedla, že „pokud má být vztah Unie s Čínou rovnoprávný, nesmí se vyhýbat tématům, jako trest smrti či cenzura. Nicméně závěrečný výstup ze summitu je zcela opominul. To představuje negativní změnu oproti předchozímu období.“¹⁰

Ještě citlivější byla otázka vztahu k *Izraeli*, který byl počátkem roku 2009 zapojen do konfliktu s hnutím Hamás v Gaze a později zveřejnil plány na další budování osad v oblasti Západního břehu Jordánu. Část států EU se domnívala, že by se do prohlá-

šení EU měly promítnout otázky porušování lidských práv a mezinárodního humanitárního práva Izraelem, ale české předsednictví to odmítlo. V některých prohlášeních se sice objevily projevy lítosti nad utrpením civilistů a výzvy k dodržování humanitárního práva, ale obvykle vyzněly velmi nekonkrétně.¹¹ Problematická byla rovněž zmínka o „nepopiratelném právu státu na svou obranu“,¹² která sotva odrážela unijní postoj k interpretaci událostí v Gaze. K určité změně českého postoje došlo až po nástupu nové úřednické vlády, jež k Izraeli zaujala kritičtější stanovisko. To se odrazilo na 9. zasedání Asociační rady EU–Izrael konané 15.–16. června, kde ČR v prohlášení za EU připomněla „význam, který EU přičítá lidskoprávnímu dialogu“,¹³ a uvedla, že standard dodržování lidských práv bude jedním z kritérií při rozhodování o zvýšení úrovně (*upgrade*) vzájemných vztahů mezi EU a Izraelem.

Největším prubířským kamenem pro české předsednictví se stala *Revizní konference proti rasismu*. První *Světová konference OSN proti rasismu (UN World Conference against Racism)* se konala v roce 2001 v jihoafrickém Durbanu. Akce se zvrhla v jednostrannou kampaň proti Izraeli, která přiměla USA a Izrael k opuštění jednání a vyvolala výhrady i na straně EU. Africké státy se navíc pokusily využít fóra k tomu, aby přiměly bývalé koloniální velmoci omluvit se za otroctví, jehož se vůči obyvatelům Afriky dopustily, prohlásit otroctví za zločin proti lidskosti a poskytnout Afričanům reparace. Evropské státy tyto požadavky neakceptovaly, přistoupily však na částečné prominutí afrických dluhů, navrácení prostředků vyvezených na Západ africkými diktátory a větší finanční účast v boji proti HIV/AIDS.

Navazující *Světová revizní konference proti rasismu (Durban Review Conference)* se konala 20.–24. dubna v Ženevě. Již před jejím zahájením bylo zjevné, že hrozí opakování durbanských událostí. Muslimské země se opět snažily prosadit do návrhů závěrečné deklarace pasáže odsuzující Izrael a prohlašující sionismus za formu rasismu. Některé západní státy, např. USA, Izrael, Austrálie, Itálie, Německo, Nizozemsko, Polsko, Kanada a Nový Zéland, v reakci na to oznámily, že se konference nezúčastní. Na ČR bylo, aby se v rámci EU pokusila dohodnout jednotný postoj, kterým by se všechny unijní státy v Ženevě řídily. Přes veškeré snahy se to ČR nakonec podařilo jen částečně, a proto bilance průběhu tzv. Durbanu-II nevyznívá pro naši zahraniční politiku nejlépe.

Již 16. dubna vystoupila ČR jménem EU s kritikou návrhů závěrečné deklarace předložených muslimskými státy. Kromě pasáže týkající se Izraele jí vadila ustanovení označující kritiku náboženské víry za porušení lidských práv a nevhodná vymezení pojmu náboženství a obsazená území.¹⁴ Prohlášení vyvolalo ostrou reakci Sýrie, která uvedla, že „kdo nemůže souhlasit s tímto zcela neškodným textem, musí vůči němu chovat neurotický odpor“.¹⁵ Přípravný výbor konference následně dojednal kompromisní text deklarace, který ČR plně neuspokojil, přiměl ji však na konferenci přece jen zavítat, aby „text nebyl změněn ještě k horšímu“.¹⁶ Delegaci vedl vedoucí stálé mise v Ženevě Tomáš Husák. Podobně jako ČR se zachovala velká většina států EU, pouze čtyři státy (Itálie, Německo, Nizozemsko, Polsko) vytrvaly v bojkotu akce.

Česká republika nakonec na konferenci dlouho nepobyla. Rozhodujícím se stal projev iránského prezidenta Mahmúda Ahmadínežáda, přednesený hned 20. dubna, který mj. označil Izrael za stát s rasistickou vládou a USA i Evropu obvinil z toho, že

destabilizují svět. Čeští zástupci na protest proti projevu nejen že odešli z místnosti, ale rovnou opustili celou konferenci. Zastupci ostatních unijních států na konferenci zůstali, byť např. francouzská delegace během Ahmadínežádova projevu taktéž dočasně opustila sál. „*Chceme tady zůstat, protože si myslíme, že dezercce není řešení*“, zdůvodnila francouzský přístup státní tajemnice pro lidská práva v úřadu ministra zahraničních věcí Rama Yadeová.¹⁷ Velvyslanec Husák situaci komentoval slovy: „*Tady je řada zemí, která má trošku jiný názor, než máme my. Může to být i vzhledem k jejich koloniální minulosti a vzhledem k jiným aspektům, které tyto země ve své zahraniční politice mají*.“¹⁸

O den později, 21. dubna, vydalo české předsednictví prohlášení, ve kterém jménem EU projev iránského prezidenta ostře odsoudilo. Paralelně zaslalo české MZV iránské straně bilaterální demarši stejného obsahu. Íránské MZV reagovalo tím, že si povolalo českého chargé d'affaires Josefa Havlase a tlumočilo mu své znepokojení nad údajným „*narůstajícím porušováním lidských práv*“ v členských státech EU a jejich „*nedostatečným zájmem o boj proti rasismu*“.¹⁹ V mezidobí, 21. dubna, byla v Ženevě nečekaně brzy přijata závěrečná deklarace, která vyzněla vcelku umírněně. V deklaraci bylo vysloveno politování nad celosvětovým nárůstem projevů rasismu a náboženské nesnášenlivosti, včetně antisemitismu, antiarabismu a netolerance vůči islámu a křesťanství. Byl připomenut také holocaust, který „*nikdy nesmí být zapomenut*“. Deklarace byla přijata konsenzuálně, podpořilo ji tedy více než sto států, včetně všech dvaadvaceti přítomných členů EU. Generální tajemník OSN Pan Ki-Moon i nevládní organizace vyzvali chybějící státy, aby se k deklaraci připojily. ČR byla jednou ze zemí, které výzvu nevyšly, neboť tento krok nepovažovaly za užitečný.

Postup ČR na konferenci vzbudil kritiku uvnitř EU i mimo ni. Z vnějších aktérů se vyjádřily např. Ruská federace a Čína, které odsoudily bojkot konference s tím, že proti rasismu ve světě je třeba bojovat jednotně. Vnitřní kritika se zaměřila hlavně na nejednotnost členských států EU. Například Rakousko uvedlo, že situace, kdy část států EU je na konferenci přítomna a část ji bojkotuje, není „*znamení síly EU*“.²⁰ Přímo do ČR se pustil eurokomisař pro rozvoj a humanitární spolupráci Louis Michel, který na základě porovnání Durbanu-I a Durbanu-II uvedl: „*Evropané se na Durbanu I shodli. Tehdejší setkání bylo úspěchem. Ale evidentně je potřeba předsednictví, které bude kreativní a sjednotí hráče*.“²¹ Objevily se též výhrady k české reakci na projev iránského prezidenta, který byl očekávatelný a „*všichni, kdo jeho názor nesdílí, měli šanci a dost času zformulovat společnou odpověď na tuto výzvu. Buď společným bojkotem konference, nebo společným akceptováním rozdílných názorů*.“²²

Celková bilance českého předsednictví v oblasti lidských práv a transformační politiky je smíšená. Na straně jedné se ČR podařilo nastolit na unijní úrovni některá témata, která dosud nebyla ve středu pozornosti EU, např. ochranu obhájců lidských práv, násilí na ženách a podporu demokracie ve světě. Vystupovala také jako vytrvalý kritik porušování lidských práv v různých státech a vedla úspěšná jednání s USA o dalším osudu osob zadržovaných na vojenské základně Guantánamo. Na straně druhé si ČR nepočínala dost důrazně v dialogu s Čínou a s Izraelem a nepodařilo se jí zajistit unijní konsenzus na Durbanské revizní konferenci. Ředitelka české pobočky Amnesty International Dáša van der Horst hodnotí české předsednictví následovně:

„Výsledky klíčových událostí v oblasti lidských práv, které se udály pod taktovkou českého předsednictví, vycházejí v celkovém hodnocení spíše kladně. Paradoxní však je, že v případě některých témat bylo dobrého výsledku dosaženo v podstatě navzdory předsednictví, případně se lidskoprávní aspekty podařilo zohlednit teprve po květnové výměně české vlády. /.../ ČR mohla využít předsednictví k tomu, aby potvrdila svou pověst obránce lidských práv. To se však podařilo jen částečně /.../.“²³

Standardní agenda v oblasti lidských práv a transformační spolupráce

Kromě úkolů vyplývajících z předsednické funkce v Radě EU realizovala ČR během roku 2009 také běžnou lidskoprávní agendu, která již tradičně zahrnuje dohled nad plněním závazků z mezinárodních smluv, angažovanost v mezinárodních lidskoprávních orgánech, prosazování tematických a teritoriálních priorit realizaci projektů transformační spolupráce. Druhý bod vzhledem k nečlenství v ČR ve významných lidskoprávních orgánech, např. v Radě pro lidská práva, nebyl v roce 2009 aktuální, pozornost se tedy soustředila na body zbývající.

Dohled nad plněním závazků vyplývajících z lidskoprávních mezinárodních smluv zahrnoval v roce 2009 předložení dvou zpráv smluvním lidskoprávním orgánům OSN a účast na řízení o individuálních stížnostech před Výborem OSN pro lidská práva v Ženevě a Evropským soudem pro lidská práva ve Štrasburku. V květnu předložila ČR kombinovanou čtvrtou a pátou periodickou zprávu k Výboru OSN pro odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW).²⁴ Zpráva mapuje plnění jednotlivých závazků vyplývajících z Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen z roku 1979, jejíž smluvní stranou je ČR od roku 1982. Výborem CEDAW bude zpráva projednávána nejspíše v roce 2010. V červnu 2009 ČR vypracovala obecný dokument o charakteru ČR a základních parametrech ochrany lidských práv na jejím území.²⁵ Dokument by měl do budoucna tvořit společný výchozí materiál všech zpráv, předkládaných ženevským orgánům na ochranu lidských práv. Cílem této iniciativy je usnadnit státům zpracování zpráv a tím zabránit průtahům s jejich odevzdáváním, které jsou v současné době pro systém typické. Již v únoru 2009 obdržela ČR pokyny Výboru proti mučení (CAT) ke zpracování kombinované čtvrté a páté zprávy o dodržování Úmluvy proti mučení,²⁶ kterou by měla odevzdat v příštích měsících.

Během roku bylo proti ČR vedeno šest individuálních řízení před Výborem OSN pro lidská práva. Všechna řízení se týkala údajné diskriminace osob s jinou než českou státní příslušností v rámci restitučních sporů. Polovina stížností byla shledána nepřijatelnou, v dalších dal Výbor stěžovatelům za pravdu a konstatoval, v souladu se svou konstantní judikaturou, že se ČR dopustila porušení zákazu diskriminace podle čl. 26 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. *Evropský soud pro lidská práva* řešil v roce 2009 poměrně nízký počet stížností proti ČR.²⁷ Šlo o jedenáct případů, z nich v pěti byla stížnost zcela či částečně odmítnuta jako nepřijatelná,²⁸ ve třech došlo k vyškrtnutí stížnosti z registru pro nezájem stěžovatele²⁹ a ve třech soud rozhodl v meritu a shledal porušení článku 5 (právo na svobodu a osobní bezpečnost)³⁰ a článku 6 (právo na spravedlivý proces)³¹ Evropské úmluvy a článku 1 Protokolu I k ní (právo na vlastnictví).³² Pozornost upoutal případ uprchlého podnikatele Radovana Krejčíře, který si stěžoval na neodůvodněnost rozhodnutí o vazbě a nedo-

statečnost soudní kontroly tohoto rozhodnutí. Navzdory následnému vývoji této kauzy dal soud Krejčířovi v prvním bodě za pravdu, odmítl mu nicméně přiznat odškodnění.

Prosazování tematických priorit realizovala ČR jako tradičně na multilaterálních fórech i v rámci bilaterálních vztahů. Nedošlo zde k žádnému obsahovému posunu, vycházelo se z vymezení priorit dohodnutého v minulosti, které klade do středu zájmu ČR podporu občanské společnosti, včetně obránců lidských práv a nevládních organizací, a ochranu svobody názoru a projevu a svobody médií. Zajímavý vývoj nastal v oblasti *teritoriálních priorit*, kde ČR začala ustupovat od úzké orientace na tři státy (Barma, Bělorusko a Kuba) a rozhodla se, že nadále učiní předmětem svého zájmu vždy ty země, kde bude v dané chvíli lidskoprávní situace nejzávažnější. Barma, Bělorusko a Kuba nicméně z agendy nezmizely.

Ve vztahu k *Barmě* ČR dále vystupovala proti potlačování místní demokratické opozice, např. proti odsouzení disidentky Su Tjij k 18 měsícům domácího vězení.³³ Pokračoval také projekt přesídlování barmských rodin z Malajsie do ČR. V únoru ČR přijala další čtyři rodiny, celkem šestnáct osob s pěti dětmi: všichni po příletu na naše území dostali politický azyl a byli zapojeni do integračních plánů.³⁴ V půlce září se v Praze konala konference barmských prodemokratických aktivistů v Evropě. Konferenci uspořádala nevládní organizace Barmské centrum Praha a zúčastnili se jí i zástupci MZV.³⁵

Bělorusko budilo během roku 2009 menší pozornost. Stav lidských práv se tu podle informací nevládních organizací zlepšil, což za českého předsednictví vedlo k zahájení lidskoprávního dialogu s touto zemí a k úvahám o jejím zapojení do projektu Východního partnerství. ČR zaujala vyčkávací pozici, i předsedkyně Českého helsinského výboru a členka Rady vlády pro lidská práva Anna Šabatová nicméně uznala, že se „ukazuje, že strategie dlouhodobé politické izolace selhávají a nepřinášejí kýžené změny k lepšímu“.³⁶ Je proto lepší nahradit je konstruktivním dialogem, který nesmí zůstat omezen jen na zástupce vlády, ale musí zahrnovat i politickou opozici a místní občanskou společnost.

Vstřícnější postoj zavládl i vůči *Kubě*. Důvod spočíval mj. v tom, že v první polovině roku byla ČR nucena definovat své postoje v kontextu EU, kde „jakožto předsedající země bloku /.../ zodpovědná hlavně za hledání kompromisů musela zastávat umírněnější pozici“.³⁷ ČR tak do praxe převáděla rozhodnutí EU o tom, že „pokračování v tomto dialogu (s kubánským režimem) má smysl“,³⁸ současně však ministr zahraničních věcí Kohout neopomněl zdůrazňovat, že „stav lidských práv na Kubě nezakládá žádný důvod k velké spokojenosti“.³⁹ O sólovou akci na Kubě se pokusil exministr zahraničních věcí Cyril Svoboda, který Kubu počátkem léta navštívil a setkal se zde se zástupci disentu. Státům EU současně vzkázal, že se mohou stydět za to, že se vzdávají politiky hájení lidských práv na Kubě.⁴⁰ Akce nevyvolala reakci žádného z aktérů, což potvrzuje, že politika tvrdé ruky vůči Kubě ztrácí stoupence a občasné „turistické cesty“ českých politiků na Kubu začínají být chápány jako součást politické hry.

Transformační spolupráce se i v roce 2009 odehrávala převážně na bázi projektů mezi nevládními organizacemi z ČR a z cílových zemí. Výčet deseti prioritních zemí (Barma, Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Gruzie, Irák, Kosovo, Kuba, Moldavsko,

Srbsko, Ukrajina) zůstal nezměněn a projekty se jako v minulých letech vybíraly ve veřejné soutěži MZV. Výběrové řízení na rok 2010 bylo vyhlášeno v září 2009 a bylo do něj přihlášeno 38 projektů, z nichž 26 jich bylo schváleno. Okruh obdržitelů byl tentokrát velmi pestrý a žádná nevládní organizace v něm výrazně nedominovala. Menšina prostředků, přidělených na transformační spolupráci, nebyla distribuována cestou projektů, ale využita MZV na různé *ad hoc* aktivity, např. na monitorování průběhu voleb v prioritních zemích a na akce přímo podporující místní disidenty (rozdávání literatury, nákup inzertního prostoru v novinách aj.).

V roce 2009 dále rozvinula své aktivity asociace DEMAS, která sdružuje jedenáct nevládních organizací „*dlouhodobě se věnujících podpoře demokratizace, lidských práv a občanské společnosti v ČR i v zahraničí*“.⁴¹ Asociace vznikla v roce 2008 coby jednotná platforma, která usnadňuje komunikaci mezi NGOs navzájem i ve vztahu ke státní správě. Členy DEMAS jsou Agora CE, ANO pro Evropu, AMO, CRK, Člověk v tísni, Europeum, Forum 2000, Občanské Bělorusko, PASOS, Respekt Institut a Transitions. V průběhu roku 2009 uspořádaly tyto organizace, jednotlivě i ve spolupráci, řadu veřejných akcí, např. prezentaci DEMAS na veletrhu neziskových organizací (Praha, 24. 4.) nebo projekci a debatu o svobodě slova v Rusku (Praha, 15. 10.).

IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Rok 2009 nepřinesl v oblasti klíčových aktérů české lidskoprávní zahraniční politiky žádné zásadnější změny. Hlavní úlohu opět sehrávaly vláda a *Ministerstvo zahraničních věcí*, kde za lidskoprávní agendu primárně odpovídal *Odbor lidských práv a transformační politiky* (LPTP). Pomáhaly mu přitom další odbory, např. Odbor OSN, Odbor společné zahraniční a bezpečnostní politiky, Mezinárodněprávní odbor a příslušné teritoriální odbory. Velká odpovědnost ležela na bedrech stálých misí v Ženevě, Štrasburku, New Yorku a Vídni a Stálého zastoupení ČR při EU v Bruselu. Všechny složky MZV prošly během roku 2009 personálními změnami, a to jednak v souvislosti s nástupem nového ministra zahraničních věcí Jana Kohouta v květnu 2009, jednak v návaznosti na konec českého předsednictví v Radě EU, který vedl ke snížení stavu o osoby najaté pouze do pololetí roku 2009.

Ministerstvo zahraničních věcí nezajišťovalo lidskoprávní zahraniční politiku samo. Pomáhaly mu další orgány státní správy, např. Ministerstvo vnitra ČR a Ministerstvo spravedlnosti ČR, kde působí zmocněnec vlády pro zastupování státu u Evropského soudu pro lidská práva. Omezeněji se v roce 2009 angažoval prezident republiky a také, v protikladu k roku předcházejícímu, Parlament ČR. Zde sice 10. března zaválaly v oknech poslaneckého klubu Strany zelených tibetské vlajky, ale událost z roku 2008, kdy se o situaci v Tibetu vedly živé parlamentní debaty, se již neopakovala.⁴² Soudy dohlížely na dodržování závazků, jež pro ČR vznikají z mezinárodních smluv, a rozhodovaly spory o jejich tvrzeném porušení. Aktivnější než dříve byly regiony. Například město Zlín přijalo část barmských přesídlenců⁴³ a mnoho měst uspořádalo v průběhu roku různé výstavy, prezentace a jiné akce s lidskoprávní tematikou.⁴⁴

Tradičně významná role při realizaci lidskoprávních priorit ČR připadla v roce 2009 *nevládnímu sektoru* a některým vlivným osobnostem. Přístup k oficiální politice byl přitom oproti minulosti o něco méně pochvalný, např. Amnesty International zveřejnila po skončení českého předsednictví poměrně kritický rozbor jeho výsledků v lidskoprávní oblasti.⁴⁵ Dále ovšem přetrvávalo úzké ideové a někdy i personální propojení mezi státem a nevládním sektorem, které patří k charakteristickým rysům českého prostředí a také k důvodům, proč české NGOs někdy ve světě budí nedůvěru a podezření z nedostatku politické nezávislosti.

Z vlivných osobností byl opět nejviditelnější *Václav Havel*, který stejně jako v minulosti kritizoval porušování lidských práv a vyzýval k podpoře disidentských hnutí v několika zemích světa, především na Kubě.⁴⁶ Pod jeho záštitou se 11.–13. října uskutčil 13. ročník konference Forum 2000, který se tentokrát zaměřil na téma *Demokracie a svoboda v multipolárním světě*. Mezi hosty byli např. bývalý ruský premiér Jegor Gajdar, japonský filantrop Yohei Sasakawa, palestinský mírový aktivista Izzeldin Abuelaish a afghánská novinářka Freshta Jalalzai. Na rozdíl od minulých let nebyl na konferenci přítomen český ministr zahraničních věcí ani jiný zástupce MZV.

Nevládní organizace vyvíjely v roce 2009 širokou škálu lidskoprávních aktivit. Významné místo zde opět připadlo filmovému festivalu *Jeden svět (One World)*, který na jaře již po jedenácté uspořádal *Člověk v tísni* a který v Praze i v dalších městech ČR postupně zhlédlo několik desítek tisíc lidí. Nevládní organizace se dále během roku 2009 angažovaly v projektech transformační spolupráce, kritizovaly porušování lidských práv v různých státech světa, pořádaly demonstrace a jiné protestní akce (např. petice za propuštění politických vězňů v Barmě předložená v červnu Člověkem v tísni a Barmským centrem v Praze) a organizovaly veřejné debaty, výstavy a prezentace.⁴⁷

LIDSKOPRÁVNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V MEDIÁLNÍM, VEŘEJNÉM A AKADEMICKÉM PROSTORU

Lidskoprávní dimenze české zahraniční politiky vyvolala v roce 2009 větší zájem *sdělovacích prostředků* než v letech předchozích. Stalo se tak nicméně hlavně díky českému předsednictví Rady EU a v přímé souvislosti s ním. Média pravidelně informovala o zdarech i nezdarech ČR např. v jednání s USA o Guantánamu a na Světové revizní konferenci OSN proti rasismu. Ani v roce 2009 nicméně lidskoprávní témata nebyla nejdůležitějšími tématy roku a do pozadí je zatlačovaly otázky jiné, v tomto případě zejména vnitropolitické. Poměrně pasivní zůstávala také *akademická obec*, byť se v průběhu roku konalo několik odborných akcí s lidskoprávním zaměřením, např. diskuse na téma *Terorismus a lidská práva* (PF UK Praha, 16. 6.), přednáška *Dárfúr: vytěsněný konflikt?* (Informační středisko OSN, 8. 9.) a konference *60 let Rady Evropy – 50 let Evropského soudu pro lidská práva* (FSS MU Brno, 3. 11.). *Veřejnost* se příležitostně zapojovala do demonstrací proti porušování lidských práv ve světě pořádaných nevládními organizacemi. Několik desítek tisíc lidí pak zhlédlo filmy promítané v rámci festivalu *Jeden svět* v Praze a na dalších 28 místech ČR. Obecně se nicméně potvrdilo, že zahraniční lidskoprávní témata zajímají jen malou část české veřejnosti.

ZÁVĚR

Rok 2009 měl, díky předsednictví v Radě EU, Českou republiku představit jako stát s jasně profilovanou lidskoprávní zahraniční politikou, který ví, kam směřuje, má utříděné tematické i teritoriální priority a dokáže o správnosti svých postojů přesvědčit partnery z EU i širší mezinárodní společenství. Nakonec se tak stalo jen částečně. Důvodem nebyla ani tak nejistota spojená s výměnou vlády v polovině výkonu předsednické funkce, byť i ona udělala své, jako spíše to, že zástupci ČR poněkud přecenili své možnosti a nakonec sotva stíhali zajistit běžnou unijní agendu. Negativně se projevila i absence dlouhodobé lidskoprávní koncepce, která by se těšila podpoře všech hlavních politických sil ve státě. ČR si konečně uškodila i tím, že v některých oblastech (typicky přístup k Izraeli a postoj na *Durbanské revizní konferenci*) příliš lpěla na svých tradičních, avšak v prostředí EU krajních pozicích, a nebyla proto schopna dojednat celounijní konsenzus či získat podporu jiných států EU.

V oblasti standardní lidskoprávní agendy byl rok 2009 pro ČR poklidným obdobím bez výraznějších zvrátů a zásadnějších událostí. ČR plnila své závazky z lidskoprávních mezinárodních smluv, naplňovala tematické priority a dohlížela na realizaci projektů transformační spolupráce. Zajímavostí byl ústup od úzkých teritoriálních priorit a přechod k výběru cílových oblastí podle závažnosti situace v daném roce. Hlavním aktérem zahraniční politiky v oblasti lidských práv zůstalo MZV. Významným partnerem mu přitom byl nevládní sektor, zejména společná platforma jedenácti nevládních organizací – DEMAS.

Z obecnějšího hlediska přinesl rok 2009 další, velmi zajímavou fázi střetu, resp. hledání kompromisu mezi aktivistickými a umírněnými internacionalisty na české politické scéně. V prvních měsících roku byly síly obou táborů vcelku vyrovnané, neboť oba měly své zástupce ve vládě (aktivisty reprezentoval zejména Cyril Svoboda). Tlaky z EU nicméně poněkud brzdily iniciativy aktivistů, kteří se tak, aspoň prozatím a s občasnými excesy (vztah k Izraeli, Durban-II), posunuli k centru názorového spektra. Po nástupu úřednické vlády se situace proměnila a vrchu nabyli umírnění internacionalisté, jejichž pozice dobře reprezentoval nový ministr zahraničních věcí Jan Kohout. Ten zvolil politiku „rovných šancí“, v rámci níž se snažil posuzovat všechny státy podle stejných kritérií a v jednání s nimi si počínat pragmaticky a bez prázdných gest. Dočasný charakter úřednické vlády nicméně vedl k tomu, že představitelé nižší úrovně státní správy váhali tento nový kurz přijmout za svůj a raději po celý zbytek roku vyčkávali, jak se k lidským právům a šíření demokracie postaví kabinet vzešlý z příštích řádných voleb. To nakonec proměnilo rok 2009 z roku velkých očekávání v rok velkého čekání.

Poznámky

- ¹ *Sektorové priority českého předsednictví EU 2009*. Útvar místopředsedy vlády pro evropské záležitosti, červenec 2008.
- ² *18-měsíční program předsednictví*. On-line: (www.mzv.cz/public/dc/89/7e/75946_14945__18m_prog_CZ_korigendum.pdf), cit. 6. 12. 2009).
- ³ *Viz Pracovní program českého předsednictví, Evropa bez bariér*, 1. 1.–30. 6. 2009: On-line: (www.eu2009.cz/cz/czech-presidency/programme-and-priorities/program-a-priority-478/), cit. 20. 9. 2009).
- ⁴ Tamtéž, s. 23.
- ⁵ Tamtéž.
- ⁶ Kompletní přehled prohlášení je dostupný na stránkách eu2009.cz v sekcích *Prohlášení SZBP* a *Prohlášení v mezinárodních organizacích*.
- ⁷ EU2009.cz, *Prohlášení předsednictví EU k rozhodnutí o uzavření vězňice Guantánamo*, 11. 2. 2009.
- ⁸ *Czech minister Langer debates Guantanamo with U.S. on EU behalf*. České noviny, 17. 3. 2009.
- ⁹ EU2009.cz, *EU-China Dialogue on Human Rights, press release*, 14. 5. 2009.
- ¹⁰ *České předsednictví EU a lidská práva*, Amnesty International, 30. 6. 2009. On-line: (www.amnesty.cz/zpravy/Ceske-predsednictvi-EU-a-lidska-prava/), cit. 11. 11. 2009).
- ¹¹ [Srv. EU2009.cz](http://Srv.EU2009.cz), *Prohlášení předsednictví k Blízkému východu*, 11. 2. 2009.
- ¹² EU2009.cz, *Prohlášení předsednictví EU ke vstupu izraelských pozemních sil do pásma Gazy*, 11. 2. 2009.
- ¹³ *Statement of the EU*, 9th Meeting of the EU–Israel Association Council, Luxembourg, 15. 6. 2009.
- ¹⁴ *Viz ČR jménem EU kritizovala upravenou deklaraci konference o rasismu*. Česká tisková kancelář, 16. 4. 2009.
- ¹⁵ Tamtéž.
- ¹⁶ *V Ženevě začala konference proti rasismu, Paříž hrozí odchodem*. Česká tisková kancelář, 20. 4. 2009.
- ¹⁷ *České předsednictví EU odsoudilo Ahmadinežádův projev v Ženevě*. Česká tisková kancelář, 21. 4. 2009.
- ¹⁸ Tamtéž.
- ¹⁹ *Po roztržce na fóru OSN o rasismu Írán povolal velvyslance ČR*. Česká tisková kancelář, 21. 4. 2009.
- ²⁰ Cit. in *České předsednictví EU odsoudilo Ahmadinežádův projev v Ženevě*, op. cit.
- ²¹ *Eurokomisař Michel kritizoval ČR kvůli konferenci o rasismu*. Česká tisková kancelář, 22. 4. 2009.
- ²² *La Repubblica*, cit. in *České předsednictví EU odsoudilo Ahmadinežádův projev v Ženevě*, op. cit.
- ²³ Amnesty International, op. cit.
- ²⁴ UN Doc. CEDAW/C/CZ/5, *Fourth and Fifth Periodic Report on the Fulfilment of the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women for the Period from 1 January 2004 to 31 July 2008*, 22. 5. 2009.
- ²⁵ UN Doc. HRI/CORE/CZE/2009, *Core Document Forming Part of the Reports of States Parties, Czech Republic*, 9. 6. 2009.
- ²⁶ UN Doc. CAT/C/CZE/Q/5, *List of Issues Prior to the Submission of the Combined Fourth and Fifth Periodic Report of the Czech Republic*, 16. 2. 2009.
- ²⁷ Jde o případy projednávané soudními senáty. Dalších cca 720 stížností bylo prohlášeno za nepřijatelné již soudními výbory a před senáty se vůbec nedostalo.
- ²⁸ ECHR, *Dosoudil and Chytráková v. the Czech Republic*, Application no. 5297/03, 6. 1. 2009; *Český and Kotík v. the Czech Republic*, Applications no. 76800/01 and 76801/01, 7. 4. 2009; *Golha v. the Czech Republic*, Application no. 7051/06, 1. 9. 2009; *Šubrt v. the Czech Republic*, Application no. 43471/02, 13. 10. 2009; *Svoboda v. the Czech Republic*, Application no. 7419/03, 24. 11. 2009.

- ²⁹ ECHR, *Serwetnický a Serwetnická v. the Czech Republic*, Application no. 13157/04, 31. 3. 2009; *Ureš v. the Czech Republic*, Application no. 606/05, 5. 5. 2009; *Lávková v. the Czech Republic*, Application no. 28772/04, 8. 12. 2009.
- ³⁰ ECHR, *Krejčíř v. the Czech Republic*, Applications no. 39298/04 and 8723/05, 26. 3. 2009.
- ³¹ ECHR, *Kohlhofer and Minarik v. the Czech Republic*, Applications no. 32921/03, 28464/04 and 5344/05, 15. 10. 2009.
- ³² ECHR, *Pešková v. the Czech Republic*, Application no. 22186/03, 26. 11. 2009.
- ³³ *Prohlášení místopředsedy vlády a ministra zahraničních věcí ČR k vynesení rozsudku nad Do Aun Schan Su Ťij*. MZV ČR, 11. 8. 2009.
- ³⁴ *Do Prahy přiletěly čtyři rodiny z Barmy, ČR jim udělí azyl*. Česká tisková kancelář, 12. 2. 2009.
- ³⁵ *V Praze dnes skončila konference barmských aktivistů*. Česká tisková kancelář, 16. 9. 2009.
- ³⁶ *Aktivisté: S Běloruskem by EU měla jednat i o lidských právech*. Česká tisková kancelář, 17. 4. 2009.
- ³⁷ *EU sice kritizuje Kubu, ale politická jednání s ní nepřeruší*. Česká tisková kancelář, 15. 6. 2009.
- ³⁸ Tamtéž.
- ³⁹ *Kohout: Stav lidských práv na Kubě nedává důvod ke spokojenosti*. Česká tisková kancelář, 15. 6. 2009.
- ⁴⁰ *Svoboda po návratu z Havany kritizoval přístup EU ke Kubě*. Česká tisková kancelář, 2. 7. 2009.
- ⁴¹ DEMAS. On-line: (www.demas.cz/o-spolecnosti/demas.htm, cit. 16. 11. 2009).
- ⁴² *Zelení vyvěsili tibetské vlajky na sněmovně a ministerstvech*. Česká tisková kancelář, 10. 3. 2009.
- ⁴³ *Zlín ubytuje uprchlíky z Barmy, sousedit budou s Kazachy*. Česká tisková kancelář, 25. 3. 2009.
- ⁴⁴ Viz např. série přednášek a promítání filmů *Pod povrch* pořádaný Domem techniky v Pardubicích (více viz www.dtpce.cz).
- ⁴⁵ Amnesty International, op. cit.
- ⁴⁶ *Havel a Svoboda poselstvím podpořili disidenta Sardiňase na Kubě*. Česká tisková kancelář, 2. 1. 2009.
- ⁴⁷ *Před čínskou ambasádou v Praze se demonstrovalo za Tibet*. Česká tisková kancelář, 10. 3. 2009.

Kapitola 19

Rozvojový rozměr české zahraniční politiky v roce 2009: Úspěšné předsednictví EU a dělicí linie postojů

Ondřej Horký¹

V roce 2009 nezaznamenala česká rozvojová spolupráce změnu svého směřování, nabrala však na intenzitě na koncepční a politické rovině. Nedošlo tedy k další výrazné „tiché politizaci“ a k „posílení utilitárního přístupu k rozvojové pomoci na úkor snižování globální chudoby“, které vystihovaly rok předcházející.² Množství důležitých politických událostí na evropské i národní úrovni však spíše vedlo k mobilizaci kapacit a potvrzení pozic jednotlivých aktérů. Zdůraznilo dělicí čáru v pojetí rozvojové spolupráce, která vede přibližně mezi vládou a podnikatelským sektorem na straně jedné a veřejností a občanskou společností na straně druhé.³ Tyto tendence se promítly i do přípravy důležitých koncepčních dokumentů, a proto rozpolcenost v pojetí české rozvojové spolupráce jako nástroje zahraniční politiky a naplňování českých zájmů, anebo prostředku snižování chudoby v zemích Jihu pravděpodobně ještě posílí.

Období lze rozdělit na dvě pololetí podle pozornosti, věnované rozvojové politice Evropské unie a domácí rozvojové spolupráci. První polovinu roku ovládlo předsednictví České republiky v Radě Evropské unie nejen na vládní úrovni, ale zejména také v činnosti nestátních neziskových organizací (NNO). Na vyhodnocení předpokládaného trendu z předcházejícího vydání ročenky, zda předsednictví zvýšilo povědomí o problematice globální chudoby, lze zatím těžko odpovědět. Jisté je, že české předsednictví v oblasti rozvoje bylo na unijní úrovni hodnoceno kladně a více či méně významně předčilo malá očekávání ohledně schopností nového členského státu a vynořujícího se donora, vést jednání celé sedmadvacitky. Zdá se také, že profesionální výkon české diplomacie v oblasti vlastních priorit i neočekávaných událostí,